

„Őseinket felhozád...”

II. rész

A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai

Bevezető

Már korábban feltételezték, hogy a magyarság Szent István király uralkodása előtt is rendelkezett írásbeliséggel. Olyan írásmóddal, amely a nomád sztyeppei népek sajátossága volt, egyfajta rovásírással. A korai magyar rovásírás azonban az idők folyamán eltűnt, és egykori használata feledésbe merült. Ebben – a feltételezések szerint – nagy szerepet játszott a kereszténység terjedése, amely tilthatta a rovásírást mint a pogány hagyományok továbbélését és megnyilvánulását. Egy-két titokzatos és megfejtetlen jelen kívül nem is maradt fenn más emlék a Kárpát-medencében, ezekkel – rövidségük miatt – nem tudott, illetve ma sem igazán tud mit kezdeni a történelemtudomány. Kivételnek tekinthető a nagyszentmiklósi aranykincs, amelyen több szó, szóösszetétel és egy rövid mondat is rovásírással íródott.

A kincs megtalálásának körülményei

A kincset 1799. július 3-án találták meg Nagyszentmiklóson (ma Románia területe, Sînnicolau Mare). Egy szerb parasztgazda, Vuin Neru a kerítését javítva árkot ásott, s így akadt rá az aranytárgyakra. A megtalálótól először görög és bécsi kereskedők kezdték megvásárolni az aranytárgyakat. Neumann abbé, a császári-királyi régiségtár igazgatója, miután tudomást szerzett a leletről, maga hívta fel az uralkodó figyelmét a kincsekre és arra, hogy annak megszerzésére elsősorban a régiségtárnak van joga. A kincs a kereskedőkön keresztül jutott el Pestre, ott Boráros János polgármester gyűjtötte össze és továbbította szeptember végén Bécsbe a 23 aranyedényből

és egy aranyrúdból álló, 9924,98 g súlyú készletet. Az aranyrúd egyes részek beolvasztásából keletkezett. A kihallgatások alkalmával az egyik aranyműves bevallotta, hogy a bikafejes csészék egyikének a szarvait letörte és beolvasztotta. A megtalálók is letörték négy korsó fülét. Neumann abbé ezek után még feltételezte, hogy a megtalálóknál maradtak még tárgyak, mivel az edények hiányzó részletei arra engedtek következtetni, hogy azokat a megtalálók törhették le. Ezeken kívül még kisebb tárgyakat, például fülbevalókat tartottak meg és olvasztottak be.¹

A kincs megtalálásakor még arról beszéltek, hogy egy nagy keresztet is találtak, azt a falu akkori birtokosa a bezdini kolostornak adományozta. Ennek azonban sem az akkori, sem a későbbi kutatások nem tulajdonítottak jelentőséget, hiszen a tárgyak lényegében összegyűltek, és a fejedelem asztali készletének tekintett kincs összképébe nem tartozott bele a kereszt (lásd 1. ábra).²

1. ábra: A nagyszentmiklósi aranykincs³

A leletek származása és annak kutatása

Mai napig vitatott a kincs elkészítésének, illetve elrejtésének a dátuma. A keletkezését a kutatók leginkább elfogadott véleménye alapján a késő

avar kultúrához kapcsolják, és a VIII. századhoz kötik. Bálint Csanád véleménye szerint a számos különböző nép közül az avarokon kívül még lényegi számításba kerültek a dunai bolgárok és a honfoglaló magyarok, őket azonban a kutatások jelen állása alapján ki lehet zárni a kincset megalkotók sorából. A dunai bolgárok és a honfoglaló magyarok leletanyagában nagyon kevés a fém-edény. Azok a típusok, amelyek a nagyszentmiklósi kincsben megtalálhatóak – a jellegzetes ornamentika, emberábrázolás és rovásírás –, egyáltalán nem lelhetők fel. A neves történész VII–VIII. századi avar készítménynek nevezi a kincset. Perdöntőnek tartja, hogy a kincsen szereplő rovásírásos feliratok megegyeznek a szarvasi rovásírásos feliratok ábécéjével – a szarvasi tütartó, amelyet egy VIII. századi avar temetőben találtak.⁴

A VII–IX. századok közé tehető, régészeti griffes-indás stílusnak nevezett művészet szintén jellemzője a nagyszentmiklósi kincs edényeinek.⁵ Sokáig úgy tartották, hogy az avarok uralmának és jelenlétének a végét a 800-as évek elején Nagy Károly hadjáratai okozták. Később azonban kiderült, hogy az avarok egy része biztosan túlélte a frank támadásokat, és megérte a 895. évre keltezett honfoglalást.

A kincs eredete a radiokarbon-mérések alapján végzett talajminta-elemzések során a kor meghatározására vonatkozólag 68,3%-os valószínűséggel a 691–778, 95,4%-os valószínűséggel a 669–862 közötti időszakra tehető.⁶

A nagyszentmiklósi kincs 23 edénye 11 típusba sorolható. Valószínűleg nem egyszerre és különböző műhelyekben készülhettek. Elkészítésükre vonatkozóan az ötvös szerszámok típusai szintén az avar korra utalnak vissza. László Gyula két nagyszentmiklósi korszót Géza-fejedelemmel hozott kapcsolatba a díszítőelemeik alapján, más kutatók azonban azokat is inkább avar korinak tartják.⁷

A kincssel foglalkozó első leírások azok a leltári adatok és ismertetések, amelyek a kincs megtalálása után keletkeztek. A nagyszentmiklósi leletekről beszámolt Schoenvisner (Schönwiesner) István régész (1801), Jerney János, a magyarság őstörténetének kutatója (1847), Josef Calasanza Arneth, a bécsi császári érem- és régiségtár igazgatója (1850). A lelet első kutatói a kincs keletkezését a X. századra helyezték.

Hampel Józsefnek, a pesti egyetem magántanárának, a Nemzeti Múzeum osztályigazgatójának a munkássága során terjedt el az *Attila kincse* elnevezés, mivel a leleteket IV–V. századból származónak tekintette. Később megváltoztatta nézeteit, és utána VII–IX. századnak tartotta a megtalált edényeket. Hampel József számozta meg a kincs darabjait 1-től 23-ig, ezt a számozást a kutatók a mai napig megtartották. Szintén a neves kutató vetette fel először azt, hogy a kincs valójában két asztali készlet – a görög betűs török nyelvű feliratokból kiindulva két fejedelem edényeinek tartva őket.⁸

Foglalkozott a leletekkel Nagy Géza régész-történész is, akit elsősorban az egyik (21. számú) csészén található felirat, a Boila és Butaul nevek érdekelték. A kincset VIII–IX. századnak tartotta, és avar–bolgár fejedelmekhez kapcsolta.⁹

Supka Géza 1915-ben írt munkájában művészettörténeti szempontból is tanulmányozta az aranykészletet. Akkoriban már több kutató felvetette a keleti hagyományok nagy szerepét az európai műveltség kialakulásában. Élénk vita bontakozott ki az ábrázolások tanulmányozása alapján, hogy az antik hagyományok vagy esetleg a keleti mondavilág kapott nagyobb szerepet a kincs ábrázolásain.¹⁰

Foglalkoztak még a kincssel olyan kiváló tudósok, mint Josef Strzygowski, a bécsi egyetem tanára, Paul Reinecke német régész, Alois Riegl osztrák művészettörténész, Nikola Mavrodinov bolgár régész, Horváth Tibor, Fettich Nándor, Alföldi András, Györffy György, Szóke Béla, Csallány Dezső neves magyar kutatók.

László Gyula az egyik legnagyobb kutatója és részletes leírója a nagyszentmiklósi leleteknek. A nagyszerű régész megtartotta Hampel József két asztali készletről szóló elképzelését. Véleménye szerint azonban a kincsek egy fejedelem és egy fejedelemasszony asztali készletei lehettek. Dienes István régész hívta fel a figyelmét a kincs felosztásának mongol vonatkozásaira. László Gyula a rovásírásos edényeket egy csoportba helyezte, és azokat a fejedelem készletéhez sorolta. Szerinte a négy nagy korszó négy különféle italt jelent, akárcsak a mongol kánok udvarában, valamint odatartozik még két pohárka, két kehely, egy ivókürt, két lapos csésze, két nyeles tálacska és egy csemegés szilke. A felirat nélkü-

li három díszes korsót, három ivócsanakot, két ivócsészét és egy szintén nagyon díszes szilkét pedig a számuk – mindenből három van – és a díszítésük alapján is a fejedelemasszony asztali készletének tartotta.

A kincs felirata

A nagyszentmiklósi kincsen három különböző nyelvű felirat szerepel: görög betűs görög (9. és 10. számú csészék), görög betűs török nyelvű felirat (21. számú csésze) és rovásfeliratos edények.

A görög betűs írás a 9. és 10. számú csészéken – Hampel József megfogalmazása szerint – nagyon határozatlan.¹¹ Ugyanazon betűknek más-más formája van, akárhányszor ismétlődnek is. A neves kutató feltételezte, hogy a szöveg írója nem volt eléggé jártas a görög nyelvben. Lehetséges, hogy csak lemásolta az eléje tett szöveget. Ebből adódik az írás bizonytalansága, valamint az eddigi megfejtések különbözősége: „Víz által megmosdatván, megszabadultál minden bűntől”, „Krisztus megváltotta vízzel az embert, kiküldve (belőle) az új, szent Lelket”, „Víz által nyugosztald meg Szent János Stefánt, Pál fiát”, „Adj, Jézus, vízből, majd megmosdatván életet János-Ajtonynak”. A megoldásokban többször szerepel a víz szó, László Gyula azonban bizonyosra vette, hogy nem keresztelési szöveg lehetett, mivel – állítása szerint – a görög egyházban abban az időben még vízbemerítéssel és nem meghintéssel kereszteltek.¹² Általánosan elfogadott olvasata jelenleg nincs a nagyszentmiklósi kincs görög betűs feliratainak. Ráadásul még talányosabbá teszi a görög betűs görög nyelvű szöveget az a megállapítás, hogy a feliratos lapot csak később forrasztották bele a csészébe, azaz eredetileg nem felirattal, legalábbis nem ezzel a szöveggel készítették el.

A görög betűs török feliratokat valószínűleg más mester készítette, mint a görög és a rovásírásos szövegeket. Ezt a kutatók a betűk jellegéből állapították meg. A szöveg olvasható, és a megfejtések között is sokkal nagyobb a hasonlóság, mint a görög szöveg olvasatában. A 21. számú csésze felirata a következő:

ΒΟΥΗΛΑ.ΖΟΑΠΑΝ.ΤΕΧΗ.ΔΥΓΕΤΟΙΓΗ.
ΒΟΥΤΑΟΥΛ.ΖΩΑΠΑΝ.ΤΑΓΡΟΓΗ.ΗΤΖΙΓΗ.
ΤΑΙΧΗ¹³

A felirat olvasatai: „Boila zoapan fejezte be ezt a csészét (ezt az ivókupát), amelyet Boutaoul zoapan tett alkalmassá felfüggesztésre”, „Boila csaban csészéje, amelyet megbízásából készítettek; Boutaul csaban csatot készített rá, és az ő ivócsészéje ez”, „Bouila zoapan készítette ezt a csészét, Boutaul Zoapan alkalmassá tette ivásra ezt a csészét”.

A kutatók a feliratban két személynevet is láttak, ebből eredt az a korábbi feltevés, hogy a kincs két fejedelem tulajdonában volt, illetőleg a két személy egymással valamilyen családi kapcsolatban állt. Nikola Mavrodinov, a neves bolgár kutató szerint ezek az adományozók nevei, az egyik az apa vagy nagypapa, aki a fia, esetleg unokája nevében ajánlotta fel az edényt az egyháznak.¹⁴

Rovásírás 13 edényen található: a 3., 4., 5., 6. számú nagy korsókon, a 8. számú csemegés szilkén, a 9. és 10. számú csészéken, amelyeken görög felirat is található, a 11. számú pohárkán, a 15. és 16. számú nyeles tálcákon (lásd 2. ábra), a 17. számú ivókürtön (lásd 3. ábra) és a 22. és 23. számú kelyheken. A feliratok megfejtésével nagyon sokan foglalkoztak, különféle írásmódokat próbáltak egybevetni a nagyszentmiklósi rovásírással: türk rovásjegyeket, rúnajeleket, székely rovásírást, egyiptomi hieroglifákat.

Németh Gyula 1932-ben jelentette meg értekezését *A nagyszentmiklósi kincs feliratai* címmel. A kiváló turkológus besenyő nyelvű feliratoknak tartotta a szövegeket. Sokat foglalkozott a feliratokkal Nikola Mavrodinov, Mészáros Gyula, Csallány Dezső, Supka Géza, Franz Altheim, Róna-Tas András, Vékony Gábor.

ΒΟΥΥΑ

2. ábra: A 16. számú nyeles tálka és rovásfelirata¹⁵

A megfejtések rendkívül különböznek egymástól, és közöttük a mai napig nincs egy elfogadott változat. A 6. számú korsó megfejtései kö-

zött találhatóak a következő szövegek: „*Kalapáld meg, a fenekén nem illik össze*”, „*A víz kevésbé megbízható – hagyd ott*”, „*Krisztusnak, Jézusnak tettem*”, „*Sävinüg hercegnő*”, „*A víz iváskor kárt okoz*”.

A 8. számú tábla feliratai kapcsán a következő szövegmagyarázatok jelentek meg: „*A kérő csészével magasztal*”, „*Barátságos beszédet mondj*”, „*Isten nagy eszméjének. Nomine Domini*”, „*Boila caban ízesítse*”, „*Gélyse kiskán pesenyűj kenész*”, „*A gond megrövidíti a kedves társalgást*”.

László Gyula és Rácz István könyvükben – a rovásírási feliratok rövid bemutatásában – felvetették a számítógépes elemzés lehetőségét, bár ennek sikerében is kételkedtek a feliratok rövidsége miatt.¹⁶

Ilyen elemzéssel kísérletezett Hosszú Gábor és Zelliger Erzsébet. Nagyon alapos vizsgálatnak vetették alá a szöveget, számítógépes paleográfiai megközelítést alkalmaztak, de kutatásuk nem járt számottevő eredménnyel.

A feliratok rövidsége, valamint a kevés ismétlődés rendkívül megnehezítette a kutatást és a szöveg megfejtését.

A rovásfeliratok olvasata

Vilhelm Thomsen, a nagy dán nyelvész, aki megfejtette az orchoni türk rovásfeliratokat – a Magyar Tudományos Akadémiának is tiszteletbeli tagja volt –, felismerte, hogy összehasonlítások alapján nem lehet megfejteni a feliratokat, és felvetette azt, hogy a jelek hangértékét tisztán következtetések útján kell megállapítani.

Ehhez hasonló következtetésre jutott a neves nyelvész, Róna-Tas András is: „*Egy írás megfejtésének két, szerencsés esetben kombinálható útja van. Az egyik a belső megfejtés, amely kizárólag magukból a szövegekből indul ki... A másik a külső segítséggel történő megfejtés. Ezek között természetesen a legbiztosabb a két- vagy többnyelvű felirat, ahol az egyik felirat nyelve ismert. Sokkal nagyobb veszélyeket rejt magában a már ismert írás(ok)ból való levezetés...*”¹⁷

A belső megfejtés útját járta végig annak idején Jean-François Champollion, a hieroglifák megfejtője is. A rosette-i kőtábla és a philae-i

obeliszk feliratai alapján feltételezte, hogy az oszlopokon a bekeretezett hieroglif jelek az uralkodók neveit rejtik. Ebből következtetett két bekeretezett felirat kapcsán az egyikben a Ptolemaios névre, a másikban Kleopátra nevére. Mikor a két feliratcsoportot a vélt nevek alapján egymás alá írta, és meglátta bizonyos jelek egyezését a feliratokban, megtalálta a hieroglifák megfejtésének a nyitját.¹⁸

Georg Friedrich Grotefend is ilyen úton haladt a mezopotámiai ékírás megfejtésekor. Szinte semmilyen kiindulópontja nem volt, ezért arra gondolt, hogy mivel az újperzsa emlékműveken állandóan ismétlődő feliratok vannak, olyanok lehetnek az óperzsa emlékműveken is. Az uralkodók neveit, illetve a király szó jelölését kereste a feliratokban. „*X király – Z fia, Y király – X király fia ...*”¹⁹ Így találta meg elmélete alapján azt a rendszert, ahol X király – Y fia volt, Y király – Z fia volt, de Z nem volt király. Grotefend megtalálta Xerxés, Dareiosz és Kyros neveit, valamint a királyi cím perzsa megfelelőjét. Ezzel kezdődött meg az ékírás kibetűzése.²⁰

Mindkét írást balról jobbra olvasták. Nem logikus az a megállapítás, hogy a rovásírást jobbról balra kell olvasni. Egyes magyarázatok szerint azért, mert faragás közben a tárgyat a bal kézben tartották, s a jobb kézbe fogott késsel csak jobbról bal felé lehetett megfelelően előrehaladni – ha a faragó jobbkezes. Ha azonban nemcsak faragással, hanem karcolással vagy más módon vitték fel az írást egy anyag felületére, akkor sokkal megfelelőbb balról jobbra haladni, mivel a kéz nem takarja a szöveget. A nagyszentmiklósi feliratok nem faragások, hanem edényekbe vésett jelek, azaz a bot és a kés összefüggésének teóriája nem állja meg a helyét. Valószínűsíthető, hogy abban az időben nem csak a nagyszentmiklósi kincseken voltak feliratok, és nem csak faragással vitték fel azokat az egyes tárgyra. Sokkal régiebb feliratok is balról jobbra olvashatók, illetve ha egy sajtószerű Kárpát-medencei felirattal van dolgunk, akkor az olyan környezetben volt, ahol a nagy hagyománnyal rendelkező nyelvek írásai – görög és latin – szintén balról jobbra haladnak. Feltételezhető volt, hogy azok a földrajzi közelség miatt hatottak az írásmódra, azaz a rovásírás egyes betűjelei egyik vagy másik nyelv bizonyos betűivel hasonlóságot mutathatnak.

A rovásjelek más nyelvekből való összevetésével és ezáltal a feliratok megfejtésével próbálkozott Csallány Dezső *A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttere* című munkájában.²¹ A kutatása rendkívül alapos és sokrétű, a feliratok megfejtése viszont nehezen értelmezhető, a megközelítések, a szavak vonatkozásai távoliak. A munka pontosan kivitelezett rovásfelirataiban azonban útmutatóul szolgáltak a rovásjelek kiolvasásában, mivel például a 8. számú szilke rovásfeliratait belekarcolták az edénybe az írás felvitele előtt, és fényképről nehezen olvasható (lásd 3. ábra). Csallány Dezső munkájában az eredeti feliratokhoz ragaszkodva grafikus formában ábrázolta a jeleket. A feliratok megoldáshoz viszont teljesen más út vezetett.

A kincs rovásfeliratainak elolvasására magyar nyelven tettem kísérletet. A kutatók részéről már korábban is felmerült a rovásírás magyar nyelvű olvasatának a lehetősége, valamint elismert szaktudósok különböző nyelveken tett kísérletei kudarcot vallottak. Nem a székely–magyar rovásírás lett a kísérlet alapja, mivel azt már próbálták. A székely–magyar rovásírás jobbról balra olvasandó, s a keletkezése sokkal későbbi időszakhoz kapcsolódik. Talán a régi írás megőrzésére szerkesztették meg, de a középkor végéhez, kora újkorhoz kapcsolódó megalkotása már nem az eredeti írást adta vissza. Amikor létrejött, akkor még maradhatott valami a régi írásból, talán egyes betűjelek, illetve olyan betűk, amelyek ugyan megvoltak, de már nem ismerték a hangértéküket. Az ismert és már ismeretlen jeleket összerakták, a hiányzókat újakkal pótolták, s így jöhetett létre a székely–magyar rovásírás, amely, ha nem is eredeti, viszont fenntartotta az egykori magyar rovásírás emlékét.

A megfejtés koncepciója abból indult ki, hogy egy keresztény szöveggel van dolgunk. Valószínűsíthető volt a bibliai idézet, hiszen miért is ne szerepelhetne egy olyan edényen például, mint a 8. számú szilke. A szavakat keresztiek választják el egymástól, s egyszerűen nem lehet más értelme a kifejezésnek, mint egy mély keresztény gondolat. Mivel ételt tállalhattak fel rajta, ezért az volt a feltételezés, hogy étkezés előtt a magyar ember hálát ad Istennek a számára nyújtott ételért, azaz: „Jövel Jézus, légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nekünk”. A Jézus szót mások

is megtalálni vélték a szövegben, igaz, másképpen, és nem a leghosszabb felirat olvasatában. A betűhasonlóság miatt a 8. számú szilke feliratának második szavában (balról jobbra olvasva) az I betű volt felfedezhető, pusztán a latin betűs hasonlóságból kiindulva. Ebből az ISTEN szót lehetett kikövetkeztetni. A jelek alapján a szó megfelelt. A további feltételezések viszont nem a betűhasonlóságból indultak ki, és az első szóban a MI szót véltem megtalálni. MI ISTENÜNK, s folytatva az utolsó szóval, a kikövetkeztetett első E betű alapján az EGY, EGYETLEN kifejezésre gondoltam.²² Azt is feltételeztem, hogy nem a G betű lágyult, ami középkori átvétel, hanem a D, mint a legtöbb európai nyelvben. A harmadik szót először VELÜNK-nek véltem. Ott is el kellett háritani a különféle előzetes feltevéseket a rovásírással kapcsolatosan, hogy vannak betűk, mint az S és az N, amelyeket minden rovással írt nyelvben ugyanúgy jelölnek.²³ Akkor már megtapasztalhatóvá vált, hogy a megfejtéshez mindenféle előzetes ismertetést el kell vetni. Az első próbálkozások után az első mondat a következőképpen hangzott: MÜ ISTENK (ISTENÜNK) NEKÜNK EDJEK. Nem egy határozott szöveg volt, erőltetettnek érezhető megfogalmazással, de egyáltalán nem számítottam teljes megfejtésre. Megfigyelhető volt, hogy nem mindenütt jelennek meg a magánhangzók ott, ahol mássalhangzó-torlódás van. Mindenütt az E betű hozzáírásával kísérleteztem, mivel az a leggyakoribb magyar magánhangzó, illetve arra gondoltam, akkor is az lehetett.

3. ábra: A 17. számú ivókürt²⁴ és a 8. számú szilke rovásírása²⁵

Azért a 8. számú szilkén található felirattal kezdődött a rovások megfejtése, mert az a leghosszabb, illetve vésett, határozott betűkről van szó a feliratban. A teljes értelmezés akkor lett nyilvánvaló, amikor a többi vésett jelet kezdtem el tanulmányozni.

A másik határozott, vésett rovásírásról feltételezhető volt, hogy két különböző szó, ami ha nem is keresztel van elválasztva, mint a 8. számú szilken, de közöttük egy vonás található. Szóösszetételre is gondoltam, vagy jelentésében két egymáshoz kapcsolódó szóra. A rovásjelek többször, összesen öt alkalommal ismétlődnek: a 9. és a 10. számú csészéken, a 17. számú ivókürtön, a 22. és a 23. számú kelyheken. Eleinte nem tulajdonítottam jelentőséget annak, hogy milyen edényeken vannak a feliratok (kancsó, pohár vagy tál), kivéve az előbb említett első feliratot. Itt az a gondolatmenet érvényesült, hogy a vésett feliratok az elsődlegesek és fontosak, mivel az edények készítésekor keletkeztek.

A megadott betűkből nem jött ki semmilyen értelmezhető szó, s ezért át kellett gondolni a szilke feliratát, hátha annak értelmezésekor történt a hiba. Így alakult ki a majdnem végleges írásmódja, de teljes értelmezhetősége az első mondatnak: ÉN ISTEM VeLEM EDJeL. A mondat teljesen érthető volt. Közben még egy betű-rovásjel hasonlóságot figyeltem meg az N betűnél. Ez akkor is így volt, amikor ugyanilyen szóösszetételnél ez fordítva szerepelt – N. Ilyen határozott vésett jeleknél a két különböző, de ugyanolyan jelentésű N betűre nem találtam magyarázatot. Meg lehetett különböztetni az E és az É betűket, amelyek jelentősen eltértek egymástól. Arra gondoltam, hogy az írás kialakulásakor egyformán íródhattak, szögletesen, csak az É betűt egy szárral kötötték össze, majd a későbbiekben ez egyszerűsödött legömbölyített formára, akár csak a latin D betűnél.

tételeztem. Sokáig gondolkodtam az első betűn, nem volt érthető a tok szó jelentése, aztán egyedül az ITOK-ot tartottam értelmes lehetőségnek. Kicsit zavaró volt a két különböző I betű, de a magyar nyelvben is van egy rövid és egy hosszú, az ukrán nyelvben pedig kiejtéstől függően három is. Végül az eNJEM ITOK egészen használható, összefüggő jelentésű szavaknak tűntek.

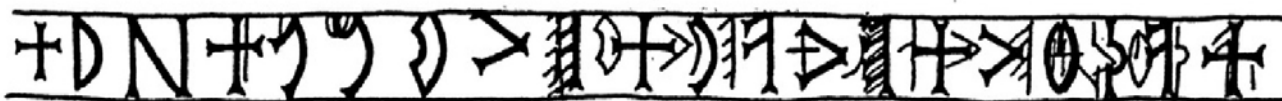

5. ábra: A 9. és a 10. számú csészéken, a 17. számú ivókürtön, a 22. és a 23. számú kelyheken található vésett feliratok. A 17. számú ivókürtön és a 23. számú kelyhen az első betű N jelként van írva.

A két vésett felirat megfejtése után már biztosra lehetett venni, hogy magyar nyelvű rovásfeliratokkal állunk szemben.

Ezután következtek a karcolt feliratok. Biztosan az edény készítése után keletkeztek, s a kutatók megállapításai alapján több kéz rózta fel őket. László Gyula ebből azt a következtetést vonta le, hogy a kincs környezetében sokan tudtak írni-olvasni.²⁶

A 10. számú csészén az eNJEM ITOK mellett található karcolt felirat a már kiderített betűk alapján a NeLEK (NYELEK) szót tartalmazta. Ez nemcsak értelmezhető, de összefüggő is volt az előző szókapcsolattal (lásd 6. ábra).

4. ábra: A 8. számú szilke rovásfelirata

Ezután újból nekiláttam az ötször is ismétlődő vésett feliratnak. A szóösszetétel első szava szinte magától kialakult: eNJEM. Azért hatott biztatónak a második felirat első szavának olvasata, mert szintén értelmezhető volt, valamint az értelmezhetőség bizonyította a betűk helyességét. A második szóból csak a T betű volt adott. Akkor már bízni lehetett a betűhasonlóságban, s a második betűt O-nak véltem. Ebből kifolyólag következtettem az utolsó betűre, s abban K-t fel-

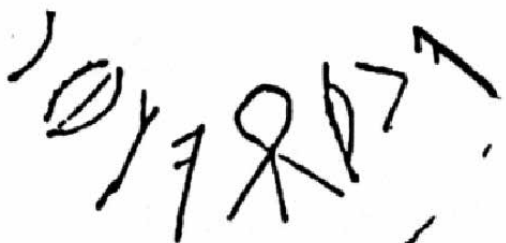
6. ábra: A 10. számú lapos csésze karcolt felirata

A 23. számú kehely eNJEM ITOK-ja melletti felirat sok fejtörést okozott az ismeretlen betűk és a nehezen, illetve többféleképpen értelmezhető jelentés miatt. Először beírtam a már ismert

betűket, majd a hiányzókat megpróbáltam kikövetkeztetni. Megtaláltam az A betűt, de megjelent egy másik új betű is, mégpedig a másik M. A betűre az óbolgár ábécé jelei között találtam rá. Mivel későbbi felirat, ezért arra gondoltam, hogy akkor írhatták rá, amikor már valamilyen hatásra esetleg változásnak indulhatott a rovásírás jelkészlete. Az óbolgárok talán bizánci ábécé betűiből vonták be a maguk írásába. Még ez is belefért az elképzelésbe, hiszen valószínűsíthető a VII–IX. században a Kárpát-medencében és az Al-Duna mellékén élő népek rokonsága.

Mindenesetre a szóba a VeDALeMYEL, VeDALMYEL betűket láttam, amit VIDÁMAN, VIGALOMMAL szónak értelmeztem. Ez volt az első – és a későbbiekben kiderült, hogy az egyetlen – szó, amelynek erőltetettnek érezhető magyarázata volt. Azt viszont, hogy a következtetés nem alaptalan, a későbbiekben az egész szöveg összeolvasása bizonyította.

A 23. számú kehely karcolt feliratával kapcsolatban felmerült, hogy a szöveg kibetűzésekor a jelet G betűnek olvassam (lásd 7. ábra). Akkor az elsőnek kibetűzött 8. számú szilke felirata szinte teljesen egybeesett volna a mai olvasattal: ÉN ISTEM VELEM EGJEL. A 23. számú kehely felirata a G betűvel és a mélyebb Ä (E) hanggal a következőképpen jelent volna meg: VeGALMYÄL, VeGALeMYÄL. A további feliratok kiolvasásakor viszont megjelent a G betű, és ezért a korábbi feltételezés szerint a jelet D betűnek tartottam. A későbbiekben, az 5. számú korsó feliratának kiolvasásakor a D betű megléte jelentette az egyik biztos pontot a megfejtéshez.

7. ábra: A 23. számú kehely karcolt rovásfelirata

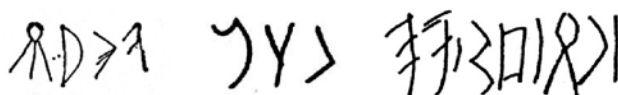
Nem állítom, hogy a szavak olvasatában nem lehetnek változások, és csak ez az egyetlen megfelelő módozata a magyarázatuknak. Összességében azonban a megfelelő irányban ke-restem a szavak értelmét.

Az 5. számú korsón két szó is található (lásd 8. ábra). Az egyikből két betűt ismertem már, ennek ellenére nem volt egyszerű a megfejtése, mivel éppen az elsőt nem tudtam. A megfejtés alapján a szóból a FeLeD szót olvastam ki. Mivel már tudtam, hogy egy tárgyon a szavak jelentésükben összekapcsolódnak, megpróbáltam kikövetkeztetni a másik szót is, amiből mindössze egy betűt, az I-t ismertem. Végül is sikerült UJIG-nak kiolvasni a sok fejtörést okozó szót. Itt változtattam meg a korábbi J betűt Y-ra az előző szavakban, mivel azokban túlságosan erősnek éreztem a J betűt, az UJIG meg így lett értelmezhető inkább, s nem Y-nal. Tehát a korsó feliratának olvasata (amire akkor még gondoltam): UJIG FELED.

8. ábra: Az 5. számú korsó rovásfelirata

A 6. számú korsón három felirat is van (lásd 9. ábra). Két szónál még könnyű volt eltalálni a sorrendet, különösen ott, ahol a vésett feliratok mellett keletkeztek karcolt feliratok. A három karcolt feliratnál azonban figyelembe kellett venni, hogy mit is akartak közölni a feliratokkal, azaz helyesen kellett értelmezni minden szót, hogy a ma érvényes helyes sorrendet is meg lehessen állapítani. Ezenkívül még ott voltak az ismeretlen betűk is. Végül az adott betűk alapján kiolvas-tam, majd kikövetkeztettem a jelentését: MÉZEL SAE eMeL JOVREU, azaz: MÉZZEL SEM EMEL JÓRA.

9. ábra: A 6. számú korsó a bekarcolt rovásfeliratokkal

A 11. számú poháron az eddigi betűértelmezések alapján a GU betűk találhatóak, de azt nem sikerült értelmezni annak rövidsége miatt (lásd 10. ábra).

10. ábra: A 11. sz. pohár rovásfelirata

A 3. és 4. számú korszok felirataival külön nem kellett foglalkozni, hiszen a karcolt feliratok meg-
egyeznek a 8. számú szilke feliratának utolsó
szavával – EDYeL, azaz EGYÉL.

A 15. és a 16. számú nyeles csészéken ta-
lálható feliratot viszonylag könnyedén BeTAEL-
nek ismertem fel, amit a görög betűs török felirat
alapján BUTAUL-nak olvastam. Az zavaró volt,
hogy felborult a korábbi logika, mivel a hiányzó
magánhangzók helyére mindig E betűt írtam, eb-
ben az esetben viszont a török nyelvű felirathoz
igazodva U betűt illett. Úgy gondoltam azonban,
megerősítést kapott az, hogy a fejedelem neve
szerepel a rovásírásos edényeken.

A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratait a kö-
vetkezőképpen olvastam el:

ÉN ISTEM VELEM EDYEL
ENYEM ITOK – VEDALEMYEL, NELEK
ÚJIG FELED
MÉZEL SAE EMEL JOVREU
EDYEL
BUTAUL

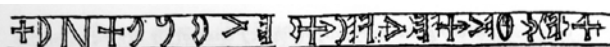
Értelmezésük szerint:

ÉN ISTENEM, VELEM EGYÉL
ÉN ITALTARTÓM – VIDÁMAN (VIGALOMMAL),
NYELEK
ÚJIG FELED
MÉZZEL SEM EMEL JÓRA
EGYÉL
BUTAUL

Ekkor már úgy gondoltam, megoldottam a
szavak kiolvasását és értelmezését. A rovásjelek
hangértékei az ismétlődések során önmagukat
bizonyították. Feltételezésem szerint a vésett fel-
iratok a készítettő fejedelemhez kapcsolódnak,
utána azonban vagy méltatlan örökösök, vagy
tiszteletlen elrablók kezébe került az edénykész-
let, ők vitték fel a karcolt feliratokat, amelyek ta-
lán az italozáshoz tartoztak, és cinikus megjegy-
zéseket tartalmaztak.

Amikor megmutattam Radvánszky Ferenc-
nek, a kaszonyi-bótrágyi református lelkésznek,
főiskolai tanár kollégámnak a feliratok megfej-
tését, megfigyelte, hogy a szavak bibliailag ér-
telmezhetőek. Mindössze az ÚJIG FELED szót
kell ÚJIG FELÉD-re változtatni. Ekkor ismertük
fel azt, hogy egy templomi, pontosabban úrva-
csorai edénykészlettel van dolgunk, ahol minden
szónak határozott jelentése és mély értelme van.
Megdöbbenően tömören és határozottan, ráér-
zően és pontosan fogalmazták meg a kincs egy-
kori tulajdonosai a krisztusi gondolatokat. Az ÉN
ITALTARTÓM jelentése ezután ÉN ITALOM-ra
váltzott, s a szilkén található felirattal együtt a
krisztusi ÉN TESTEM ÉS ÉN VÉREM-nek értel-
mezhető. A BUTAUL fejedelem nevét rejtő szó
pedig a BETAEL, azaz a BÉTEL – ISTEN HÁZA
kifejezésben nyerte el az értelmét. Így logikailag
sem lógott ki a szövegből – a mássalhangzók
után következetesen E betű íródott. Lehetsé-
ges, hogy a 21. számú csésze görög betűs török
nyelvű felirata a BOYTAOYA is ezt takarja, azaz
fejedelemi ajándék Isten háza számára. Ennek a
megfejtése azonban már egy másik kutatást igé-
nyel.

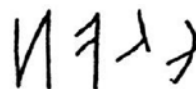
A megfejtett szöveg tehát a következő:²⁷

+É N + I S T E M + V e L E M + E D Y e L +
+ É N + I S T E N E M , + V E L E M + E G Y É L +

e N Y E M , I T O K
É N I T A L O M

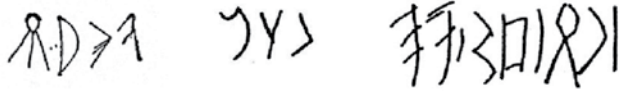
N e L E K
N Y E L E K

V e D A L e M Y E L
V I G A L O M M A L , V I D Á M A N

UJIG FeLeD
ÚJIG FELÉD

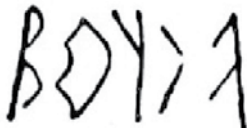
M É ZeL S A E eMeL'JOVREU
MÉZZEL SE EMEL JÓRA

A MÉZ SEM JOBB

EDYeL

EGYÉL

BeTAEL

BETAEL

BÉTEL (ISTEN HÁZA)

EDYeL – 3. és 4. számú korszok

UJIG FeLeD – 5. számú korszok

MÉZEL SAE eMeL JOVREU – 6. számú korszok

ÉN ISTEM VeLEM EDYeL – 8. számú szilke

eNYEM ITOK – 9. és 10. számú csészék,
17. számú ivókürt, 22. és 23. számú kelyhek

NeLEK – 10. számú csésze

BeTAEL – 15. és 16. számú nyeles csészék

VeDALeMYEL – 23. számú kehely

EGYÉL

ÚJIG FELÉD

MÉZZEL SE EMEL JÓRA (A MÉZ SEM JOBB)

ÉN ISTENEM, VELEM EGYÉL

ÉN ITALOM

NYELEK

BÉTEL (ISTEN HÁZA)
VIGALOMMAL, VIDÁMAN

Így sikerült megfejteni az ómagyar rovásírás 24 hangjelét, benne a két I, két M és két N betűvel.

A	B	D	Ä/ E	É	F	G	I	I	J	K	L
Y	B	O	>	D	✓	8	J	✚	3	3	1

M	M	N	N	O	R	S	T	U	V	Z	Y
✚	✚	N	N	O	R	S	T	U	V	Z	Y

Meg kell jegyeznem, hogy történészként nem a szavak helyes kiejtése és az akkori szóhasználat visszaadása volt a fontos, hanem hogy olvasható és értelmezhető szöveget kapjunk. A következőkben a helyes kiejtés megállapítása a nyelvészet feladata lesz.

A bibliai utalásokat jelentő szöveg egy komplex egésszé állt össze, mindegyik szó kapcsolódik egymáshoz, és szerves egységet alkot. A megfejtés nemcsak a szöveget magyarázta meg, hanem a szöveg által világossá vált a kincs funkciója is. Ezek után érthető lett, miért szerepelnek kereszték az edényeken. A szövegértelmezés magyarázatot ad a kincsek sokféleségére is. A korábbi vizsgálatok már kimutatták, hogy egyes edények között eltérés van, talán más-más műhelyekben készültek. Ez a különbözőség adott okot arra a feltételezésre, hogy nem egy időszakban alkották a tárgyakat. Mivel templomi készletről van szó, ezért annak darabjait más-más személyek ajándékozhatták, vagy az egyház közösségének tagjai készíthették el. Ezeknek nem kellett sem egyszerre, sem egy műhelyben készülniük.

Az edények ezen belül is egységet képeznek. Úgy kapcsolódnak össze a korszok felirataival a kelyhek és a csészék (italtartók) felirataival, ahogy Jézus és tanítványai tartoztak össze: Újig feléd (5. számú korszok), A méz sem jobb (6. számú korszok) – Nyelek (10. számú lapos csésze) és Vigalommal/Vidáman (23. számú kehely).

11. ábra: A nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratos edényei²⁸

A görög betűs görög feliratok bizonytalan betűi nem adtak lehetőséget a szöveg pontos meghatározására. A különböző próbálkozásokban a víz szó kiolvasása, valamint a rovásírás szövege alapján azonban talán újra felvethető, hogy a görög feliratos tálkák keresztelési edények szerepét tölthették be.²⁹

Felhívták a figyelmemet arra, hogy talán nincs szükség egy templomban ekkora úrvacsorai edénykészletre. Valószínűsíthető, hogy amikor elásták a kincseket, akkor akár több templom készlete kerülhetett a föld alá, és nem pusztán értékük miatt, hanem mert éppen az ilyen keresztény jelképeket (vagy azokat is) üldözték.

Ez némileg talán utal elrejtésének módjára. László Gyula szerint azt a helyet, ahol megtalálták az aranyeletet, esős időben még ma is vadvizek övezik. Akkoriban talán egy árokba rejtették el, iszapba gyömöszölhették a kincset.³⁰ Véleményem szerint szándékosan rejtették el a leírt módon a tárgyakat, hogy mások még véletlenül se találják meg őket. Az Úristenre bízva templomi készleteiket, akkor valószínűleg nem az volt a fő céljuk, hogy később visszatérjenek, és kiássák, hanem hogy senki se találhassa meg a kincseiket.

Ezek után értelmet nyert a meg nem talált, de szóbeszéd tárgya maradt nagy értékű kereszt is, amelyet állítólag a falu földesura a bezdini kolostornak adományozott.

A rovásfeliratok szövegének bibliai vonatkozásai³¹

A nagyszentmiklósi aranykincs rovásírásos edényei minden bizonnyal templomi készlet tartozékai lehetettek. A feliratokat bibliai idézetek sokasága támasztja alá.

Az úrvacsora, a teológusok értelmezése szerint, a bemenetel lehetőségét jelenti Isten országába.³² Isten készíti a lakomát, ő osztja ki a helyeket, és Jézus ehhez a lakomához hív, mert az neki készül. Isten a földi viszonyokat alapvetően megváltoztatja: a szegények lesznek a gazdagok, és a gazdagok mennek el üres kézzel; a gőgösek megaláztatnak és alázatosak kapják meg valódi jogukat. Az embereknek előre meghirdetetik Isten jövőbeni szándéka, hogy erre készüljenek, és már a jelenben a helyes magatartást átvegyék. Az örök közösség, mely Isten országában megvalósul, előlegezetten jelen van mint ígéret és ajándék. Jézus cselekedete megelőlegezte azt, amit üzenete hirdet.³³ Az úrvacsora a megnyert bűnbocsánatot, ennek alapján az Istennel kezdetét vett öröközösséget és a mennyben készülő királyi lakoma ígérését egyaránt kifejezte. A lakomában adva van az Isten királyságára való várakozás.

Az utolsó vacsorán példázatos Jézus cselekvése. A búcsú órájában a tanítványoknak valamit elveszíthetetlenül a lelkébe vés, és nemcsak ige, hanem cselekvés által is. Veszi a kenyeret, elmondja felette az áldást, megtöri, kiosztja, és hozzámondja az igét: „Vegyétek, ez az én testem”. Ezt fejezi ki János evangéliuma 6. részének 35. verse: „Én vagyok az életnek kenyere.”³⁴ Jézus elmondja a tanítványoknak, hogy ő számukra kicsoda: a kenyér, vagyis ő az, aki számukra az életet nyújtja, mégpedig azáltal, hogy nekik a vele való közösségben az örök életet adja. Miközben a kenyeret kiosztja, a hangsúly a kiosztáson van, minden elfogadónak részt ad belőle, az életnek kenyereből. Jézus halálán keresztül válik fogyasztható kenyérré, akiből élni lehet, és az örök élet eledelévé, akit be lehet fogadni.³⁵

Az első keresztények számára a „kenyérnek megtörése” (Apostolok cselekedetei 2. rész 42. vers) volt a legfontosabb kultikus cselekedet. Ez egyfelől Krisztus jelenlétét, és – következképp – az általa meghozott királyságot idézte fel; más-

felől a rítus előrevetítette az idők végének messiási lakomáját. Jézus szavai azonban mélyebb értelmet is feltárnak: önkéntes áldozata szükséges az „új szövetség”, az új Izrael alapjának a biztosításához. Az első keresztények közös étkezése Jézus utolsó cselekedetét utánozta; egyszerre volt megemlékezés az utolsó vacsoráról és a Megváltó önkéntes áldozatának rituális megisméltése.³⁶

A kenyér az életről szól, a kehely Jézus halálának a jelentőségét példázza. Amikor Jézus a kehelyről beszél, azt a bizonyosságot kapcsolja hozzá, hogy tanítványainak az Isten országában részük lesz, és hogy ők, akik követésükbe léptek, vele egy olyan új közösség részévé lettek, mely követésüket teljessé teszi Isten országában.

Az Úrvacsora jellegzetes szövege Máté evangéliuma 26. részének 29. verse:

Mondom pedig néktek, hogy: Mostantól fogva nem iszom a szőlőtökének ebből a terméséből mind ama napig, a mikor újan iszom azt veletek az én Atyámnak országában. (Újig feléd)

Ugyanezek az igék megtalálhatóak Márk evangéliuma 14. részének 25. versében.

Az úrvacsora értelme lelki, testi és közösségi egyszerre. Kifejezi azt, hogy Isten táplál, jóltart, gazdaggá tesz, az élet kenyerét nyújtja azért, hogy az élet ne legyen üres, hanem végtelen tágasságában, bőségében és boldogságban nyíljon ki az ember előtt. Isten gyülekezete egy házközösség, egy családközösség, és az úrvacsorában a közösség minősége változik meg.³⁷

Az örömhír Krisztus feltámadása, ami megnyitotta az emberek számára az örök élet lehetőségét.³⁸ A Bibliában Isten magasztalása a minden öröm szerzőjének szól. Minden öröm egyúttal minden jó adományozójára is utal. Örülni mindig azt jelenti, hogy megajándékozottnak érezzük magunkat, éppen ez az érzés jut szóhoz a dicséretben, a magasztalásban.³⁹

A vigalomhoz kapcsolódó szöveget tartalmazza Eszter könyve 9. részének 22. verse:

... hónapot, a melyben keserűségök örömré és siralmuk ünnepre fordult; hogy tartsák meg azokat **vigalom és öröm napjaiul**, és küldjenek ajándékot egymásnak és adományokat a szegényeknek.

A Zsoltárok könyvének több verse is kapcsolódik a vigalomhoz.

A 35. rész 9. verse:

Az én lelkem pedig **vigad majd az Úrban**, örvendezve szabadításában.

A 31. rész 8. verse:

Hadd **vigadjak és örüljek a te kegyelmednek**, a miért meglátod nyomorúságomat és megismered a háborúságokban lelkemet;

A 104. rész 1. és 15. versei:

Áldjad én lelkem az Urat! Uram én Istenem, nagy vagy te igen, ékességet és fenséget öltöztél magadra!

És bort, a mely megvidámítja a halandónak szívét, fényesebbé teszi az orcát az olajnál; **és kenyeret, a mely megerősíti a halandónak szívét**.

A mézet a bibliai korokban elsősorban édesítésre használták, de olykor önmagában is ettek. Olyan nagy becsben állt, hogy a prófétát is megajándékozták mézzel (Királyok I. könyve 14. részének 3. verse). A méz fogalma több helyen is megjelenik a Bibliában:

Zsoltárok könyve 119. részének 103. verse:

Mily édes az én ínyemnek a te beszéded; méznél édesbb az az én számnak! Zsoltárok könyve 19. részének 9–11. versei:

Az Úrnak rendelései helyesek, megvidámítják a szívét; az Úrnak parancsolata világos, megvilágosítja a szemeket.

Az Úrnak félelme tiszta, megáll mindörökké; az Úrnak ítéletei változhatatlanok s mindenestől fogva igazságosak.

Kívánatosabbak az aranyból, még a sok színaranyból is; és édesebbek a méznél, még a színméznél is.

Bétel ókori város volt Jeruzsálem közelében, amely fontos útvonalak kereszteződésében jött létre. A Biblia szerint a várost eredetileg Luznak (mandulafa) nevezték. A település közelében az El kánaáni isten tiszteletére létesített kultikus helyet kezdettől Bet-Elnek hívták, s a város is ezt a nevet vehette át. Bet-El és Luz azonban sokáig külön településnek számított. Miután az izraeliek elfoglalták a helységet, ők nevezhették el a várost Bételnek.⁴⁰

A helység Jákob élménye révén nyert különleges jelentőséget Izrael történetében. Jákob, Ézsau haragja elől menekülve, Hárán felé tartott. Egy éjjel álmot látott: egy égig érő létrán Isten angyalai jártak fel és le. Majd Isten szavát hal-

lotta, aki megígérte, hogy vele lesz, neki és utódainak adja azt a földet, amelyen fekszik. Amikor Jákob reggel felébredt, szent oszlopot állított, s elnevezte azt a helyet Bételnek, mondván, hogy az a hely az Isten háza és a menny kapuja: „**És felkele Jákob reggel, és vevé azt a követ, melyet feje alá tett vala, és oszlopul állítá fel azt, és olajat önte annak tetejére; És nevezé annak a helynek nevét Bételnek, az előtt pedig Lúz vala annak a városnak neve**” (Mózes I. könyve 28. részének 18–19. verse). Ezután fogadalmat tett: Ha Isten békességben visszahozza, az Úr lesz az Istene, a szent oszlop Isten háza lesz, s mindebből tizedet ad az Úrnak: „**És ez a kő, a melyet oszlopul állítottam fel, Isten háza léssen, és valamit adándasz nékem, annak tizedét néked adom**” (Mózes I. könyve 28. részének 22. verse). Az Ézsauval történt kibékülése után Jákob, Isten parancsára, Bételbe ment, oda, ahol Isten kijelentette magát neki, és oltárt készített (Mózes I. könyve 35. részének 1. verse).⁴¹

Abban az esetben is, ha nem bocsátkozunk hosszú távú következtetésekbe, és szigorúan a tényeknél maradunk, kijelenthető, hogy a magyarság a latin betűs írás elterjedése előtt rendelkezett saját, magyar nyelvű rovásírással, amely megjelent a bizánci vonatkozású keresztény templomokban, keveredve a régi, magyar eredetmondákhoz kapcsolódó szimbolikával.

Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a tudomány mai állása szerint a kincs eredete a VIII. századra tehető, akkor a nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai azokhoz a magyarokhoz kapcsolhatók, akiket a szakirodalom jelenleg késő avároknak vagy onogur-bolgaroknak nevez.

III. Égberagadási jelenetek a nagyszentmiklósi kincs edényein

Az úgynevezett égberagadási jelenetek a nagyszentmiklósi kincs egyik legismertebb és leggyakrabban magyarozott ábrázolásai. Két edényen, a 2. és 7. számú korsókon találhatóak a jelenetek, amikor egy sas – vagy inkább griff – égbe emel egy női, illetve egy férfialakot (lásd 1. ábra).

1. ábra: A nagyszentmiklósi kincs 2. számú korsójának és a 7. számú füles korsónak az „égberagadási jelenetei”⁴²

A sas által elragadott férfi vagy nő meséjével Eurázsia számos népénél több korszakban is lehetett találkozni. Az eddigi magyarozatok jelentős mértékben gazdagították a történelmi kutatást, de a megoldáshoz nem vittek közelebb. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a kincs alapkérdései – kora és történelmi-kulturális hovatartozása – nem voltak tisztázva.⁴³

A két korsó különbségeit figyelembe véve a kutatók megállapították, hogy különböző időkben és műhelyekben, más-más mesterek készítették őket. A 2. számú korsó a finomabb, művészileg kidolgozottabb munka, de nagyon szép és egyedi munka a 7. számú korsó is. Bálint Csanád arra következtet, hogy az egyik korsó égberagadási jelenetét a másik edény készítésekor a mester lemásolta. Az eltérések dacára a két korsó égberagadási jelenete ikonográfiailag azonosnak tekinthető, így a két ábrázolás egymással összefüggő kompozícióként értelmezhető.⁴⁴ Az edények kronológiai meghatározásakor különböző időpontokra helyezi a korsók keletkezését. A 7. számú korsót tartja korábbinak, és a VII. század harmadik negyedére datálja, 2. a számú korsót pedig időben a legkésőbbinek véli, amelyet VIII. század végén alkottak meg.⁴⁵

A nagyszentmiklósi kincs 2. és 7. számú korsóinak korát illetően a neves történész időrendjét, a VII–VIII. századi elkészítésüket fogadjuk el, történelmi-kulturális hovatartozásukat a rovásírás magyar nyelvű megfejtéséből kiindulva magyarnak tartjuk. Az ábrázolások mondanivalóját is a magyar mondakörben kutatva próbáljuk megmagyarázni.

A neves régész, László Gyula munkásságának fontos eleme volt annak a kutatási módszernek a kidolgozása és alkalmazása, amelyet régészeti néprajznak nevezünk. E felfogás szerint a néprajz nem más, mint élő régészet, a régészet pedig megkövült néprajz.⁴⁶ A szellemi néprajz területén a temetkezési szokások megfigyelése révén el lehetett jutni a régi hitvilág bizonyos szintű megismeréséhez. A régi hagyományok, az eredetmondák, valamint a népmesékbe rejtőzött mitikus történetek segítségével talán érthetővé válnak az égberagadási jelenet ábrázolásai. Egyes mondák eredeti formában nem éltek túl az idők változását, de a mesék megőrizték számunkra az őstörténeti mondák mondanivalójának lényegét.

Kézai Simon krónikájában leírja Szkítia földjét, és ír benne egy átjárhatatlan erdőségről is: „Az említett vadon hegyei között egyébként kristály található, és griffmadár fészkel benne... melyeket magyarul kerecsetnek hívnak, költik benne kicsinyeiket”.⁴⁷

A sas alakja a néphagyományban összefonódik a sárkánnyal és a griffel, sőt a perzsa mitológia madarával, a szemurvvval is. A néphagyomány elemei sok esetben a népmesékben tükröződnek vissza, visszavezethetők az eredetmondák mitológiai szereplőire, ahol szintén említést kap a griffé változtatott sas vagy sólyommadár. A kerecsensólyom, a griff és a turul egyazon lényre kapcsolódik össze.⁴⁸

Az egyik krónikánkban, Kézai Simon írásában találunk utalást a turulra, amely a korai magyarok címerállata volt: „Etele király címere, amelyet a pajzsán viselt, egy madárhoz hasonlított – magyarul turul a neve –, fején koronával. Ezt a címert egészen Géza fejedelem idejéig... mindig magukkal hordták a hadban.”⁴⁹

Ferdinándy Mihály megfogalmazása szerint: „A griff és a sólyom alakváltozásai ugyanannak a mitikus elképzelésnek, amely mindenütt a világon, minden kultúrában egyformán a keselyűben, a sasban, a ragadozó madárban az emberi szellem, vagy még tágabb értelemben a szent szellemerő emanációját látta.”⁵⁰

Korábbi írásunkban már említettük azokat a magyar ősmondákat, amelyeket a krónikáink tartalmaznak. Anonymus munkájában jelenik meg Emese álmának története. A legenda szerint

Ügyek, Szkítia vezére feleségül vette Emesét, majd megszületett Álmosnak nevezett fiuk. „Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében. Az reászálván mintegy teherbe ejtette és tudomására hozta, hogy ágyékából dicsőséges királyok származnak majd, akik azonban nem saját földjükön fognak sokasodni.”⁵¹ Az Emese szóban a kutatók szerint a régi magyar „anya, anyaállat” szó rejtőzik.⁵²

Makay László a *Fehérlófia* című mese elemzésekor, a magyar ősmondák gondolatvilágának magyarázatában egy burját mondával von párhuzamot. „Valamikor a föld népei még nem ismerték a gonoszsgot, és a napnyugat jó szellemei örködték fölöttük. Megjelentek azonban a napkelet gonosz szellemei, s uralmuk alá vették a föld népeit. A jó szellemek elkülönültek, de elküldték maguk helyett a saskeselyűt, a csodálatos és varázslatos erővel bíró nagy madarat, hogy megvédelmezze a burjátokat. Csakhogy a burjátok nem értették a sas szavait. Erre a sas megtermékenyített egy burját asszonyt, ennek a fia lett az első nagy varázsló, kinek kezében minden hatalom összefutott, és aki a saskeselyű atyja segítségével közvetítővé vált a föld fiai és az égi hatalmak között.”⁵³

Az égberagadás jelenete a székely népbaladák között is létezik, ahol a leányt a Krisztust jelképező égi Bárány emeli a mennybe (Júlia szép leány balladája).⁵⁴ Ehhez hasonló a tartalma a moldvai magyar balladák Márton Szép Ilona történeteinek.⁵⁵

A nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszójának égberagadási jelenete valószínűleg a magyar nép ősanjájának tekinthető Emese történetét ábrázolja.

A lelettel foglalkozók a 7. számú korszó ábrázolását – amelyen a sas egy férfit emel az égbe – Fettich Nándor elgondolása alapján Ganümedész-jelenetnek nevezték el.⁵⁶ Ganümedész alighogy felcseperedett, Zeusz meglátta őt, amikor az Ida hegyen pásztorkodott. Megtetszett neki a szép arcú fiú, sas képében magával ragadta az Olümposzra, és megtette az istenek pohárnokának.

A magyar mitológiai egyes alakjait – az eredeti monda hiányában – a mesék őrizték meg, és örökítették át nemzedékeken keresztül. Duzmathné

Tancz Tünde munkájában kiemeli, hogy a mesék világából bizonyos szinten rekonstruálni lehet az ősi hiedelemrendszert, a magyar ősvallást.⁵⁷ Az ősvallás, a hiedelemrendszer átadása egy újabb generációnak meghatározta az élet milyenségét és minőségét, valamint a kultúra átörökítését jelentette.⁵⁸

Egyes mesék különösen sok elemét őrzik az ősi kultúrának. A *Fehérlófia* című mesében az egyik őstörténeti monda jelenik meg.⁵⁹ A mese a régi korok mítoszait eleveníti fel: az őstiszteletet, a főzés és az együtt evés ősi, mágikus jelentését, a régi világ rendjét. A jeles mesekutató, Makay László szerint a történet négy főszereplője, Fehérlófia, Vasgyúró, Kőmorzsoló és Fanyúvő, mind szimbolikus alakok. Fehérlófia az útra kelt, hódítani indult, nomád életmódot folytató népeket, Vasgyúró az iparral foglalkozó népeket, Kőmorzsoló a földművelőket, Fanyúvő az erdőlakó népeket személyesíti meg. Az északi erdőlakók kitűnő prémvadászok voltak, a bányász népek az érclelőhelyek közelében a földet dolgozták át, akár csak a kedvező éghajlat alatt élő emberek a jó termés érdekében, más vidékek lakói pedig kitűnő kézművesek voltak.

Minden sztyepei nép törekedett a földművelő, iparos, bányász és prémvadász népek legyőzésére, szolgálatra kényszerítésére. A neves mese- és néprajzkutató megfogalmazása szerint: „Az volt az erős és tartós államalakulat, amely a termelés és az élet különböző formáiból minél többet tudott a maga érdekkörébe vonni.”⁶⁰ A mesealakok hősei között is van sorrend, ahogy egykor a szövetségben álló népeket is egyfajta rendszer különböztette meg.

A mesében a négy társ elindul kiszabadítani az elrabolt királynékat, azaz egy másik, földöntúli világba elhurcolt lelkeket. Fehérlófia követi egyedül a királynékat az alsó világba. Ezt a mese elemzője a táltosbeavatás jelképrendszerének fogja fel, mivel a táltos révülése során megmenti az elrabolt lelkeket. A további viszontagságait Fehérlófiának az alsó világban úgyszintén a táltosrévüléssel hozzák kapcsolatba.⁶¹

Fehérlófia visszatérése különösen viszontagságos. Társai cserben hagyták, a királykisasszonyok felhúzása után nem eresztették le többet a kosarat az alsó világba. A hős csak úgy tudott feljutni a felső világba, hogy egy griffmadár ki-

csinyeinek megvédése fejében felvitte őt. Az út azonban hosszú volt, és Fehérlófiának végig táplálnia kellett a madarat. A mese szerint, ha a madár jobbra fordította a fejét, akkor egy kenyeret, ha balra, akkor egy oldalszalonnát kellett a szájába tennie. A végén, mikor már csak kevés volt hátra, de elfogyott az élelem, Fehérlófia saját testéből adott enni a griffnek. A felső világban a madár újból visszánövesztette Fehérlófia végtagjait, s a hős utána még erősebb lett. Visszatérve saját világába Fehérlófia megbüntette az árulókat – Vasgyúrot, Kőmorzsolót és Fanyúvőt –, s elnyerte méltó jutalmát.

Ehhez hasonló az alaptémája Fanyúvő, Vasgyúró és Hegyhengergető meséjének is. A történetből hiányzik Fehérlófia, valamint megváltozott a szereplők sorrendje. Itt Fanyúvő a legerősebb, aki korábban a leggyengébbnek számított, őt követi Vasgyúró és Hegyhengergető. Történeti szempontból inkább az valószínűsíthető, hogy Fanyúvő nem az erdőlakók, hanem sokkal inkább a földművelők jelképes képviselője. Az erdőlakók számára nincs értelme annak, hogy kihúzzák maguk körül a fákat. Az ősi földműveség jellegzetes példája viszont – ami még a középkor egy jelentős időszakában is fennmaradt, különböző népeknél más-más ideig – az irtásos földművelés, amikor a megművelni kívánt területet először megtisztították az azt beborító növényzettől, azaz kihúzgálták a fákat.

Valószínűleg a később keletkezett monda maradhatott fenn mese formájában. A letelepedett életmód nem adott lehetőséget a nomád életforma folytatására és a társadalom vezető szerepét akkor már a földművesek tölthették be, a nomádok pedig eltűntek, vagy a földművesréteg nagyállattartóit alkothatták. Őket követhették fontossági és talán nagyságrendi sorrendben is az iparosok vagy talán csak a kovácsok, akiknek jellegzetes szerepe és helye volt a közösségben, s rendkívüli tisztelet övezte őket, amire az elterjedt névforma is utal, valamint utánuk következtek a bányászok. Talán már nemcsak a társadalom néprétegeinek a jellegzetes munkavégzéséről, hanem a hosszabb ideje egy közösségben élők kezdetleges munkamegosztásáról is szó van a későbbi meseformában.

A mese részleteiben van némi különbség, alapvetően azonban ugyanaz a történet játszó-

dik le, mint a Fehérlófiában. Fanyűvő feljutásakor a felső világba megjelenik a griff itatása. A mese szerint, ha a madár jobbra fordította a fejét, akkor kenyeret kellett a szájába dobni, ha balra, akkor egy ökröt, ha hanyatt vetette a fejét, akkor pedig bort itatott vele Fanyűvő.

Lényegében a griffmadár egy másik világba vitte át a mesehőst, miközben a hős végig táplálta őt.

Az ősi mondákban a jellegzetes állatalakok, így a turul is a túlvilág küldötte, a vezérállat, akit követni kell. Árpád is a turul utóda, és népe benne a turul gyermekét követi. Az égberagadás, ami Makay László szerint a mese legcsodálatosabb része, azt jelképezi, hogy: „...a mélységből egyetlen erő emelheti fel a népet: a nemzetség őrszellemé.” A szellemet pedig védeni és táplálni kell mindenáron, gondolkodás nélkül. A szellem pedig mindent többszörösen is visszaadhat.⁶²

A mesekutató szerint a *Fehérlófiában* az állati őstől származtatott ősatyát kell látnunk. Makay László egyenesen a magyar nép ősapját, Ménrótot véli felfedezni *Fehérlófiában*.

Kézai Simon munkájában jelenik meg Ménrót mint Hunor és Magor apja. „...*Havilah földjére költözött, melyet ekkor Perszisz vidékének neveztek, és ott két fiút nemzett feleségével, Enéhttel, nevezetesen Hunort és Magort, aiktól a hunok, vagyis a hungarusok erednek.*”⁶³

Felvetődött, hogy Kézai talán Ménmarót személyét köti egybe Ménróttal. Ménmarót Anonymus krónikájában szerepel, mint a Maros folyótól a Szamos folyóig terjedő terület ura, akinek a nevét a szóbeli hagyomány őrizte meg.⁶⁴

A Képes Krónika viszont tagadja azt, hogy a magyarok ősatyja Ménrót lett volna. Azért tiltakozik a származtatás ellen, mivel a szerző Ménrótot a bibliai Nimróddal azonosítja, aki Noé egyik fiának, Kámnak a leszármazottja volt, s akit Noé egy alkalommal megátkozott (Mózes I. könyve 9. részének 24–27. verse). Ráadásul, a krónika szerint, Nimród vette rá Noé utódait Babel tornyának az építésére, a Biblia alapján az első uralkodónak és az emberek elnyomójának tartotta őt.⁶⁵ A Képes Krónika szerzője Kézai állításával szemben azt igyekszik bizonyítani, hogy a magyarok nem hamíták, azaz Kám utódai, hanem jafetiták, Jáfetnek a leszármazottjai. Korábban, Anonymusnál, szintén ez a származtatási

vonal szerepelt. Krónikájában a névtelen szerző arról írt, hogy Jáfet fia, Magóg (Mózes I. könyve 10. részének 2. verse) volt Szkitia első uralkodója, akinek a népét róla magyarnak nevezték.⁶⁶

Az ellentét ebben az esetben talán úgy oldható fel, hogy azt feltételezzük, Ménrót nem azonos Nimróddal. A középkorban, a krónikák megírásának időpontjában a magyarok kereszténység előtti mondabeli alakjai keveredtek a bibliai személyekkel. A krónikairók a nép ősiségét bibliai származtatással igyekeztek példázni akkor, amikor a szájhagyomány még jól ismerte a mondabeli elődöket is. Ezért a mondai hősök neveit hasonlatos nevű bibliai személyek neveihez kapcsolták.

Ez a fajta biblikus átvétele egy nép származásának több középkori krónikában megtalálható. A Régmúlt idők krónikája ugyancsak az özönvízzel kezdi meg az elbeszélését, és Noé fiaiól eredezteti a szlávokat. „*Az özönvíz után Nőé három fia felosztotta egymás között a földet... Sémnek jutott Kelet... Chámnak – Dél... Jáfetnek pedig az északi és nyugati országok... A torony lerombolása és a népek szétszórását követően Sém fiai elfoglalták a keleti országokat, Chám fiai megtelepedtek a déli országokban, Jáfet fiai meg a nyugati országokban. E 72 nép egyike Noricum városában telepedett le. E város lakói Jáfet törzsből valók, tehát szintén szlávok voltak.*”⁶⁷

A későbbi korokban nem csak az eredetmondákkal kapcsolatosan vettek át a Bibliából történeteket. Az élet más területein, így a művészetben is létezett olyan fokú átvétel, amikor egy-egy nép a régebbi korok alkotásait oly mértékben befogadta, és saját ízlésére alakította, hogy azt idővel teljesen magáénak vallotta. A művészetek más népek és korok általi adaptációját A. Riegl, a neves művészettörténész is megfogalmazta a késő római kor művészetének kora középkori befogadásával kapcsolatosan. Arra a következtetésre jutott, hogy a „barbárok” a maguk kultúráját magyarították bele a hozzájuk eljutott római alkotásokba.⁶⁸

A kereszténység előtti korból származó eredetmondák mitikus jelenetei a kereszténység felvételének időszakában fokozatosan – és minden bizonnyal tudatosan – keresztény jelképekké váltak. Az új hitet ezáltal sokkal közelebb tudták vinni az emberekhez, mivel a korábbi ábrázolások

alapján a jelképek ismertek voltak. A kereszténység az őt megelőző korok mitológiáját beépítette saját jelképrendszerébe. Erre utalnak az Apostolok cselekedeteiben Pál theszaloníki és athéni térítései. Athénban Pál találkozik a sztoikus és epikureus filozófusokkal, ők vitatkoztak vele, végül az Areiopagoszra vitték az apostolt, hogy ott védje meg nézeteit. Pál az athéniak saját szemléletét használta fel térítésének sikere érdekében:

„Előállván Pál az Areopágusnak közepette, mondá: Athéni férfiak, minden tekintetben nagyon istenfélőnek látlak titeket. Mert amikor bejárom és szemlélem a ti szentélyeiteket, találkozám egy oltárral is, melyre ez vala ráírva: Ismeretlen Istennek. A kit azért ti nem ismerve tiszteltek, azt hirdetem én néktek.” (Apostolok cselekedetei 17. részének 22–23. verse).

A kereszténység terjedésekor a feltámadott Krisztus körül egész mitológia alakult ki, amely a megváltó istenekre emlékeztetett.⁶⁹ Ez a mitológia segítette megérteni a kereszténységre áttért népeknek a Megváltót, beillesztette őt korábbi hitviláguk fogalomrendszerébe, érthetővé, befogadhatóvá és vele azonosulhatóvá tette személyét. Mircea Eliade, a neves vallástörténész megfogalmazása szerint: „Azok a mítoszok, amelyek a Názereti Jézust archetípusok és transzcendens figurák világába vetítették éppoly »igazak«, mint tettei és szavai: e mítoszok valójában igazolják eredeti tanításának nagyságát és alkotóerejét. Egyébként épp ennek az egyetemes mitológiának és szimbolikának köszönhető, hogy a kereszténység oikumenikussá és szülőhazáján túl is elérhetővé vált.”⁷⁰

Dr. Szathmáry Sándor *Bibliaismeret* című munkájában leírja, hogy Jézus tanításában Isten országának eljöveteléről és egyben Isten országába való bemenetelről is beszél.⁷¹ „Isten eszkathologikus cselekedete a földi viszonyokat alapvetően megváltoztatja: a szegények lesznek gazdagok és a gazdagok mennek el üres kézzel; a gőgösek megaláztatnak és az alázatosak kapják meg valódi jogukat. Az embereknek azonban Isten eszkathologikus cselekedete előre meghirdettetik, hogy erre készüljenek, és a jelenben már a helyes magatartást átvegyék. És ezt egy olyan példázatban mondja, mely az étkezés alapszituációjából származik (Lukács evangéliuma 14. részének 8–11. verse).”⁷² Nem elég a felüle-

tes hit, a képmutató élet, mindig az isteni akarat a döntő. Akik be akarnak menni Isten országába, azoknak több igazságra, segítő és megbocsátó szeretetre van szükségük. Az Isten országába való bemenetelt akadályozza az ember kötöttsége a vagyonhoz és a kincsekhez. Azért jutnak be nehezen a gazdagok Isten országába. Azok juthatnak el oda, akik megtérnek, lemondanak a gazdagságról, és egyszerűvé válnak, mint a gyermekek. Az ilyen ember János evangéliuma szerint teljesen megújul és újjászületik.⁷³

Pált a damaszkuszi úton térítette meg Jézus. A megjelenő Krisztusban felismerte a Megváltót, aki azért jött, hogy megszabadítsa az embereket a bűntől és a haláltól, s a megtérés misztikus közösséget is létrehoz Jézussal. Pál levelében utal misztikus elragadtatására „a harmadik évig”, és az Úrtól kapott „kijelentésekre” (Pál korinthusbeliekhez írt második levele 12. részének 1–4 verse):⁷⁴

A dicsekvés azonban nem használ nékem; rátérek ezért a látomásokra és az Úrnak kijelentéseire.

Ismerek egy embert a Krisztusban, a ki tizenégy évvel ezelőtt (ha testben-é, nem tudom, ha testen kívül-é, nem tudom; az Isten tudja) elragadtatott a harmadik évig.

És tudom, hogy az az ember (ha testben-é, ha testen kívül-é, nem tudom; az Isten tudja),

Elragadtatott a paradicsomba, és hallott ki-mondhatatlan beszédeket, a melyeket nem szabad embernek kibeszélnie.

A „jeleket és csodákat” a Szentlélektől kapta „a pogányok engedelmességére”: (Pál levele a rómabeliekhez 15. részének 18 verse):⁷⁵ „Mert semmi olyanról nem mernék beszélni, amit nem Krisztus tett általam a pogányok megtéréseért, szóval és tettel.”

Mivel kedves szolgálói voltak az Úrnak, mind Énokhot (Mózes I. könyve 5. részének 24. verse), mind Illést (Királyok II. könyve 2. részének 11. verse) az Úr elragadta a mennybe.

A feltámadás taglalásakor szintén a mennybe-li elragadásról szól Pál a theszalonikabeliekhez írt levelében (4. rész 14–17. vers): „Mert ha hiszszük, hogy Jézus meghalt és feltámadott, azonképpen az Isten is előhossa azokat, a kik elaludtak, a Jézus által ő vele együtt... Azután mi, a kik élünk, a kik megmaradunk, elragadtatunk azok-

kal együtt a felhőkön az Úr elébe a levegőbe; és ekképen mindenkor az Úrral leszünk.”

Ézsaiás könyve 40. részének 30. és 31. versében leírtak az Úrban bízókat szárnyaló saskeselyűkhöz hasonlítja:

Elfáradnak az ifjak és meglankadnak, megtántorodnak a legkülönbek is; De akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint saskeselyűk, futnak és nem fáradnak el.

A kereszténység előtti időkből származó jelképei a magyarságnak feltehetően – akárcsak más népek esetében – szintén keresztény szimbólumokká váltak. A Biblia történetei alapján a magyar őstörténeti mondák jelképes ábrázolásai nem a kereszténység előtti mitológiát jelentik meg, hanem abból merítenek. Vélhetően a nagyszentmiklósi kincs égberagadási jeleneteiben is ilyen korai keresztény ábrázolásokat láthatunk. Abban a kezdeti időszakban, amikor a kereszténnyé vált közösség tagjai még csak elkezdték gyakorolni az új hitüket, vagy környezetükben még sokan voltak, akik nem keresztényként éltek.

Az égberagadási jeleneteket csak akkor tudjuk helyesen értelmezni, ha együttesen szemléljük őket. A két ábrázolás nemcsak jellegét tekintve hasonló, hanem szorosan összetartozik (lásd 2. ábra). Valószínűleg azért kellett a 7. számú korsó után elkészíteni a 2. számú korsót,⁷⁶ amely kidolgozottságában a legszebb, legjobban kivitelezett alkotás a kincskészlet edényei között.

2. ábra: Az „égberagadási jelenetek” a kincs edényein (2. és 7. számú korsók)⁷⁷

Véleményem szerint nem a görög mitológia elemei jelennek meg a nagyszentmiklósi kincs 7. számú korsóján, hanem a magyar eredetmonda egy része, amelyet mi mítosz formájában már

nem ismerünk, de mese alakjában még eljutott hozzánk.

A nagyszentmiklósi 2. számú korsó égberagadási jelenetében egyértelműen keleti hagyományokat kell keresnünk. A keresztény ábrázolások között nem találkozunk hasonló jelenettel, mint a sas által égberagadott női alak.⁷⁸ A bibliai írásokban viszont számos alkalommal találkozhatunk elragadtatással, illetve a magyar népbaladák megőrizték a Krisztus által égbe vitt szép leány történetét.

A 2. számú korsó női alakjában a magyar nép ősanját, Emesét (vagy Enéthet), a 7. számú korsó férfi ábrázolásában Ménrótot (Fehérlófiát vagy Fanyúvót), a magyar nép ősatyját véljük felismerni.

A világiakról való lemondást, az egyszerűséget, a földi szegénységet, a tiszta lelket jelentik meg az égberagadási jelenetek ábrázolásaiban a meztelen nő és a szinte meztelen (mindössze ágyékkötőt viselő) férfi alakja. Az elragadtatás a Bibliában az Istenhez tartozás, az engedelmesség jelképe, az Újszövetségben a Krisztus-követés jutalma. A mennybejutás lehetősége vetődik fel tehát a Krisztussal való egyesülés során, amit maga az úrvacsora jelképez. Krisztus sas képében ragadja el, emeli a mennyek országába a férfit és a nőt, talán a bibliai Ádámot és Évát, az emberiség ősatyját és ősanját. Egy más világba emeli fel őket, akárcsak a mondavilágban teszi ezt a sas vagy a griff, a nép védőszelleme a magyarok összűleivel. A mondavilág a magyarok korai kereszténységének időszakában keresztény tartalommal telítődött, s ezáltal érthetővé és követhetővé vált a közösség számára.

A rovásírásos edények – a feliratok jellegéből következően – valószínűleg úrvacsorai asztali készlet elemei lehettek. Valójában a felirat nélküli edények is ugyanúgy betölthették az úrvacsorai készlet szerepét.

Mondáink, akárcsak a nagyszentmiklósi kincs égberagadási jelenetei, messzi tájakra vezetnek, és távoli népek hiedelemvilágával állnak párhuzamban. Valójában azonban akkor érthetjük meg a nagyszentmiklósi kincs mitikus ábrázolásait, ha a magyar mondavilág segítségével próbáljuk értelmezni őket.

- ¹ LÁSZLÓ Gyula – RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1977, 17–18. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ–RÁCZ 1997)
- ² Uo. 18. o.
- ³ Forrás: <http://magyararno.com/wp-content/uploads/Nagyszentmiklosi-aranykincs-1.jpg> (2015. 02. 16.)
- ⁴ BÁLINT Csanád: A nagyszentmiklósi kincs. In: *Rubicon*. Az avarok. 2011/11., 19. o. (a továbbiakban: BÁLINT: *A nagyszentmiklósi...*)
- ⁵ LÁSZLÓ Gyula: A kései avar (magyar?) művészet. In: *A népvándorlaskor művészete Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest, 1974, 51. o.
- ⁶ BÁLINT: *A nagyszentmiklósi...* 20. o.
- ⁷ A nagyszentmiklósi kincsről. Benda Kálmán interjúja László Gyulával. *História*. 2002/3., 7. o.
- ⁸ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 20–21. o.
- ⁹ Uo. 22. o.
- ¹⁰ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 23. o.
- ¹¹ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 164. o.
- ¹² Uo. 165. o.
- ¹³ CSALLÁNY Dezső: A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttere. In: *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve*. 10. sz., 1967, 35. o. Forrás: www.epa.oszk.hu/01600/01614/00007/pdf/nyjame_10_1967_030-073.pdf. (2014. 10. 03.) (a továbbiakban: CSALLÁNY 1967)
- ¹⁴ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 165–166. o.
- ¹⁵ DEMECZKY Jenő – HOSSZÚ Gábor – RUMI Tamás – SÍPOS László – ZELLIGER Erzsébet: A magyar nyelvtörténet és a rovás paleográfia találkozása. Forrás: <http://enylvmagazin.hu/2013/06/05/a-magyar-nyelvtortenet-es-a-rovas-paleografia-talalkozasa/> (2015. 02. 16.)
- ¹⁶ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 168. o.
- ¹⁷ HOSSZÚ Gábor – ZELLIGER Erzsébet: Többnyelvű feliratok a Nagyszentmiklósi aranykincsen. Forrás: www.c3.hu/~magyarnyelv/14-2/HossuZelliger14-2.pdf. (2014. 10. 08.)
- ¹⁸ CERAM C. W.: *A régészet regénye*. Háttér Kiadó, Budapest, 2002, 89. o.
- ¹⁹ Uo. 181. o.
- ²⁰ Uo. 182–183. o.
- ²¹ CSALLÁNY 1967, 31–74. o.
- ²² Az E betűt egyes szavakban nagyon közel éreztem az A betűhöz. A szövegben az egyszerűség kedvéért mindenütt E betűt használtam, de mellette a rovásírás ABC-jében az Ä betűt is feltüntettem.
- ²³ CSALLÁNY 1967, 40. o.
- ²⁴ Forrás: <http://www.rovasoldal.eoldal.hu/img/picture/103/nagyszentmiklos-izsak-2.jpg> (2015. 02. 17.)
- ²⁵ Forrás: <http://www.magyarrovas.hu/media/rovasemlekeink/evezredesek/nagyszentmiklosi-aranykincsek-2.jpg> (2015. 02. 17.)
- ²⁶ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 168. o.
- ²⁷ A feliratok megfejtését nem az edények számozása szerint, hanem kiolvasásuk sorrendjében közlöm.
- ²⁸ Forrás: http://www.unesco.kz/qypchaq/Nagy-Szent-Miklos_treasure_Inscriptions.htm (2015. 02. 17.)
- ²⁹ LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 165. o.
- ³⁰ Uo. 17. o.
- ³¹ Köszönettel tartozom Lőrincz-Fábián Évának és Kótyuk Zsolt lelkésznek azért, hogy kikeresték a szöveghez kapcsolódó megfelelő bibliai idézeteket.
- ³² Dr. SZATHMÁRY Sándor: *Bibliaismeret. II. rész. Újszövetség*. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1995 (Az Isten országába való bemenetelről szóló igék), 295–304. o. (a továbbiakban: Dr. SZATHMÁRY 1995)
- ³³ Uo. 301–302. o.
- ³⁴ Uo. 428. o.
- ³⁵ Dr. SZATHMÁRY 1995, 428. o.
- ³⁶ MIRCEA Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története II*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 269–270. o.
- ³⁷ Dr. SZATHMÁRY 1995, 303. o.
- ³⁸ ERDŐ Péter: Örömhír egy csüggedt világban. In: *Egyház, kultúra, társadalom. Beszédetek, interjúk, írások*. Szent István Társulat, Budapest, 2011, 425. o.
- ³⁹ BALDERMANN, Ingo: *A Biblia, a tanulás könyve. A bibliai didaktika alapjai*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1989, 52. o.
- ⁴⁰ HAAG, Dr. Herbert: *Bibliai lexikon*. Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1989, 148–149. o.
- ⁴¹ *Keresztyén bibliai lexikon*. Szerkesztette: Dr. Bartha Tibor. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1993, 178–179. o.
- ⁴² Forrás: <http://turul.info/turul/regeszet> és http://vilagbiztonsag.hu/keptar/displayimage.php?album=123&pid=2225#top_display_media (2015. 02. 16.)
- ⁴³ BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Balassi Kiadó, Budapest, 340. o. (a továbbiakban: BÁLINT 2004)
- ⁴⁴ BÁLINT 2004, 386., 391. o. Bálint Csanád felhívja arra a figyelmet, hogy egyes kutatók egymástól független kompozíciónak tartják az ábrázolásokat.
- ⁴⁵ Uo. 563. o.
- ⁴⁶ FODOR István: Az idő mérlegén. László Gyula életműve (1910–1998). In: *Rubicon*. Az avarok. 2011/11., 23. o.

- 47 KÉZAI Simon: *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Bollók János. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 92–93. o.
- 48 LÁSZLÓ Gyula – RÁCZ István: *A nagyszentmiklósi kincs*. Corvina Kiadó, Budapest, 1977, 91. o. (a továbbiakban: LÁSZLÓ – RÁCZ 1977)
- 49 Uo. 96. o.
- 50 MAKAY László: Fehérlófia. In: *Csodakút. Népmese, beavatás, álmefejtés, napút, mélylélektan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*. Szerkesztette: Papp Gábor. Pontifex Kiadó, 1994, 133. o.
- 51 ANONYMUS: *A magyarok cselekedetei*. Fordította: Veszprémy László. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 12. o.
- 52 Uo. 54. o.
- 53 MAKAY 1994, 126. o.
- 54 ORTUTAY Gyula: *Magyar népköltészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 84–85. o.
- 55 KALLÓS Zoltán: *Balladák könyve. Élő erdélyi és moldvai magyar népköltészet*. Magyar Helikon, 1974, 23–28. o.
- 56 BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Balassi Kiadó, Budapest, 2004, 340. o.
- 57 DUZMATHNÉ TANCZ Tünde: A népmese, mint neveléstörténeti forrás. In: Kéri Katalin (szerk.): *Ezerszínű világ (Dolgozatok a neveléstörténet köréből)*. Mozaikok a nevelés történetéből V. Pécsi Tudományegyetem – Tanárképző Intézet, Pécs, 2000, 28–42. o. Forrás: <http://kerikata.hu/publikaciok/text/ezerszin/ezersz06.htm> (2015. 02. 16.) (a továbbiakban: DUZMATHNÉ TANCZ 2000)
- 58 Uo.
- 59 MAKAY 1994, 125. o.
- 60 Uo. 129. o.
- 61 DUZMATHNÉ TANCZ 2000. <http://kerikata.hu/publikaciok/text/ezerszin/ezersz06.htm> (2015. 02. 16.)
- 62 MAKAY 1994, 134. o.
- 63 KÉZAI 2004, 91. o.
- 64 ANONYMUS 2004, 57. o.
- 65 *Képes Krónika*. Fordította: Bollók János. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 10. o.
- 66 ANONYMUS 2004, 10. o.
- 67 IGLÓI Endre – MISLEY Pál: *Régi orosz széppróza*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977, 11. o.
- 68 BÁLINT 2004, 337. o.
- 69 MIRCEA Eliade: Vallási hiedelmek és eszmék története II. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 267. o.
- 70 MIRCEA 1997, 267. o.
- 71 Dr. SZATHMÁRY Sándor: *Bibliaismeret. II. rész. Újszövetség*. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1995, 295. o. (a továbbiakban: Dr. SZATHMÁRY 1995)
- 72 Uo. 301. o.
- 73 Dr. SZATHMÁRY 1995, 295. o.
- 74 Uo. 273–274. o.
- 75 Uo. 274. o.
- 76 Hampel József munkásságának köszönhető a kincs edényeinek a számozása, ezt azóta használja a tudományos kutatás.
- 77 LÁSZLÓ – RÁCZ 1977, 44–66. o. 13. kép és 19. kép
- 78 BÁLINT 2004, 345. o.

